

Misjon og kolonialisme

AV SVERRE HOLTH

Det finnes mange forskjellige definisjoner av begrepet «imperialisme». Den enkleste er muligens den amerikanske professor Langers definisjon: «Herredømme eller kontroll, politisk eller økonomisk, direkte eller indirekte, av én stat, én nasjon eller ett folk over tilsvarende grupper; eller kanskje man heller bør si: tilbøyeligheten, trangen eller streben etter å etablere denne slags herredømme eller kontroll.» Ifølge denne definisjonen blir imperialismen å forstå som utøvelse eller forsøk på utøvelse av makt. Spørsmålet blir da om det i det hele tatt er riktig at én gruppe av mennesker utøver makt over en annen gruppe. Er en slik maktutøvelse forenlig med rettferdighet eller er den ifølge sin natur urettferdig?

I sin tid polemiserte Augustin mot Cicero, som påsto at Rom var «en rettferdighetens borg», og konkluderte med at «det er urettferdig at enkelte mennesker skal ha makt over andre». Dette er selvsagt en sannhet med modifikasjoner. Augustin skjelnet ikke mellom legitim og illegitim maktutøvelse. Uten en eller annen form for underkastelse, kan ikke en sivilisasjons institusjoner bestå. Menneskene har ennå ikke funnet noe annet alternativ for anarkiet enn maktutøvelse av enkelte over andre. Frihet er i det hele tatt ikke mulig hvis den ikke utøves under ansvar. Gjør man ikke individet større urett ved å utsette det for anarkiet som truer dets frihet på alle punkter, enn ved å begrense den på visse punkter? Selvbegrensning er naturligvis det ideelle, men når denne ikke er tilstede, må den settes av en overordnet instans.

Men dermed er det også mulig under visse omstendigheter å rettferdiggjøre maktutøvelse av én gruppe over andre grupper. Teologisk uttrykt kan det tenkes at en slik maktutøvelse, som f.eks. imperialismen, har hatt sin plass i Guds plan og forsyn. En slik tanke er ikke fremmed for Bibelen. Hvis vi med Det gamle testaments profeter og Det nye testaments apostler tror at Gud er historiens herre, kan vi vanskelig unngå å vurdere hele dette problemkomplekset teologisk.

Når Emil Brunner sier at «i virkeligheten er staten alltid organisert selvviskhet», så er vel dette å skyte over målet. Det kan hende at imperialismen har hatt en historisk misjon. Historien har ikke bare negative ting å si om imperialismen. Man skal ikke tale om imperialismen «in abstracto», men heller studere den i faktiske og konkrete situasjoner. Gjør man det, vil man neppe samstemme i at all imperialisme ikke er annet enn «organisert egoisme», hva enten det gjelder romersk imperialisme i oldtiden og mellomalderen, eller fransk, portugisisk, spansk eller britisk imperialisme i moderne tid. Det kan f.eks. påvises at kolonistyret virket pasifiserende på enkelte folkegrupper i Afrika. Med imperialismen fulgte bl. a. forbedrede kommunikasjoner, et nytt økonomisk system og etter hvert kamp mot slavekår og slavehandel. Man kan i denne forbindelse også peke på den enorme betydning som det britiske Indian Civil Service har hatt for det frie, demokratiske India av i dag.

Den eminente indiske historiker K. M. Panikkar, som på ingen måte legger skjul på koloniveldets mørke sider og den skade det alltid påfører et folks sjel, peker på seks områder hvor Vestens innflytelse gjennom det britiske styre vil få permanent betydning for Indias utvikling: (1) Et omfattende lovverk som har hatt stor betydning for alle sosiale forhold, og som bygger på prinsippet «alles likhet for loven». (2) Et demokratisk styre som garanterer at orientalsk despoti ikke igjen kan komme til makten. (3) De store byer som «vil forbli Europas hovedmonument i Østen». (4) Integrering av store områder som har skapt en ny og mer nyansert forståelse av nasjonal enhet. (5) Påvirkning av språk og idéer som er av uoverskuelig betydning. (6) En tusenårig isolasjon er brutt, noe som har «enorm betydning» for utviklingen mot global enhet.

Alt dette og mye mer kunne nevnes. Og dog kan man ikke være blind for det faktum at et påtvunget styre alltid betyr berøvelse av frihet for landets eget folk. De sår dette avsetter i menneskesjelen, går dypere enn alle materielle goder.

Med unntakelse av Den syriske kirken i Sør-India, har kristendommens utbredelse i Asia, Afrika og Sør-Amerika gått hånd i hånd med Vestens politiske, økonomiske og kulturelle ekspansjon. I de 450 år kolonitiden varte, spilte både kommersielle og religiøse motiver en viss rolle. Romersk-katolsk misjon fulgte spansk, portugisisk og fransk oversjøisk ekspansjon, mens protestantisk misjon fulgte i kjølvannet av hollandsk, engelsk og dansk kolonisasjon. To romersk-katolske misjonærer av Trinitarordenen fulgte Vasco da Gama. Den ene døde

på veggen, og den annen nådde Calicut, hvor han led martyrdøden. Det går klart fram av Kolumbus' dagbok fra hans første reise, at tanken på evangelisering stadig var levende. På et sted formaner han kongen til bare å sende gode katolikker til de nyoppdagede land, fordi «målet og hensikten med dette foretagende er at det skal tjene til den kristne tros ære og utbredelse». I 1614 sendte det engelske East India Company en ung mann til England for utdannelse for at han «ved leilighet må komme tilbake til sitt land hvor det måtte behage Gud å bruke ham som et middel til omvendelse for noen av hans landsmenn». Det som fra først av var diktert av kommersielle og religiøse interesser, fikk etter hvert også politiske og kulturelle innslag, slik at det var tale om en total invasjon. I Midt-Østen støttet de ortodokse kristne seg på Russland, de romersk-katolske på Frankrike, og de protestantiske på England, nettopp de tre stormaktene som i det 19. århundre benyttet seg av Det ottomanske rikes oppløsning til å utvide sitt maktområde. I Øst-Asia har kirkens intime forbindelse med kolonimaktene alltid vært en kilde til mistenkeliggjørelse. I India, hvor hinduismen i stadig stigende grad har gjort seg til talsmann for nasjonalismen, blir den kristne kirken ofte betraktet som et fremmedlegeme og en hindring for landets nasjonale interesser. Afrikanerne har ennå ikke identifisert kristendommen med imperialismen, ennskjønt man der, mer enn f.eks. i Kina, har bevismateriale nok. Ingen kan si med sikkerhet hva som vil skje, men situasjonen er svanger på muligheter.

Det ville være naivt å tro at imperialismen som en politisk maktfaktor har utspilt sin rolle. Snarere er det så at imperialismen, om enn i fordekt form, er en større maktfaktor i verden i dag enn noensinne.

Det er forståelig at f.eks. en asiat har tatt det som selvsagt at misjonærens religion bare er én side av hans forpliktelse som borger av sitt land. «Cujus regio ejus religio» er for en asiat eller afrikaner noe som han stilltiende aksepterer som en selvsagt ting. Sammen med dette går antagelsen at en manns lojalitet mot sin egen religion henger sammen med, eller endog er bestemt av, hans politiske forpliktelse. Misjonæren må betale en høy pris for sitt hvite ansikt. Han må gjerne protestere og insistere på at han ikke er politisk agent: asiaten forblir uoverbevist. Med andre ord, misjonæren kommer til å stå som en representant ikke bare for evangeliet, men også for den hvite manns politiske og andre interesser, altså for en totalitet.

Misjonæren er derfor aldri et individ som er seg betrodd evangeliet, en som har sitt borgerskap i himmelen, men en som i sin egen person representerer noe mer enn evangeliet. Det er og har alltid vært av den

største betydning at misjonæren skal forstå *hvem* han er, ikke bare som han ser seg selv eller som hans egne landsmenn og underholdere ser ham. Misjonærtypen har alltid i høy grad vært preget av tiden. Ofte har dyp åndelig kallsbevissthet og redelige kristne motiver vært forenet med nasjonale ambisjoner på fedrelandets vegne. Politiske sysler har ikke alltid vært dem fremmede. Av og til kjempet de sammen med kolonimakten, av og til mot den.

Den ofte gjentatte påstand at Vestens politiske og kulturelle ekspansjon i verden bare har ført til ødeleggelse og ulykke og at den kristne misjon har vært medansvarlig for dette, faller til jorden når den prøves i lyset av en nøktern historieforskning. På den annen side er det naivt å idealisere koloniveldet som «den hvite manns byrde», eller å fremstille misjonens fremgang på en slik måte at misjonæren alltid og uvegerlig fremstår som den fargede manns forståelsesfulle venn og talsmann. Det er farlig å generalisere. Unntakene må få komme med i bildet, selv om de ofte bekrefter regelen.

Det første som må sies er at blant Vestens kristne har det alltid vært en del som har beklaget kolonialismen i enhver form og fordømt den som blott og bar utbytting og røveri. Disse har dog vært i mindretall, og røster som har ropt i ørkenen.

På den motsatte ytterfløy har det vært en del som har betraktet kolonialismen som den hvite manns kallsgjerning, nemlig å legge hele verden under hans dominans for derved å gjøre alle delaktige i en kultur som man uten videre har akseptert som kulturen par excellence. Ikke mange misjonærer har hatt en slik innstilling, og de som har hatt den, ville sikkert ha uttrykt seg mer forbeholdent.

Størsteparten av misjonærene har inntatt et standpunkt midtvegs mellom de to ovennevnte standpunkter. Som andre mennesker, var de barn av sin tid. For hundre år siden ble Vestens verdensdominans sett på som uunngåelig. Mange aksepterte den som noe som nok i seg selv var uønsket, men de var villige til å gjøre det beste ut av en situasjon de ikke hadde valgt frivillig. Andre, som så de lyse sider ved Vestens okkupasjonspolitikk, var rede til å akseptere den for de goder den brakte med seg. Dessverre lukket de altfor ofte øynene for det som ikke var så godt.

På de fleste stedene var misjonærene på plass lenge før Vestens stormakter begynte å vise interesse for de territorier som misjonærene hadde åpnet. Misjonærene var klar over at de hadde begitt seg utenfor grensene av sivilisasjonens beskyttelse, men de var villige til å ta risikoen, ja, å dø på sin post, enten det ble ved sykdom eller forfølgelse.

Misjonærenes første omsorg var det folks ve og vel som de var kommet for å tjene. Men menneskelige motiver er sjelden ublandet. Altfor ofte mente misjonæren at han kunne bedømme bedre hva som tjente menneskene enn de kunne bedømme det selv. Hans syn ble ofte kvervet av patronisering og iblant endog av en nedlatende innstilling overfor mennesker som han hadde vanskelig for å betrakte som fullt likeverdige.

Det hendte da også at misjonærer kom til den konklusjon at redningen for enkelte folkegrupper var at deres territorium ble okkupert av en vesterlandsk makt. Dette var en utbredt oppfatning blant misjonærer i Afrika for 80 år siden, da de sto ansikt til ansikt med de tiltagende skadevirkninger av den arabiske slavehandel. Den berømte baptistmisjonæren i Kongo, George Grenfell, skrev i et brev datert 26. juli 1888:

«Hvis de siviliserte nasjoner som vil vinne Afrikas hjerte, også ville *okkupere* landet, ville de kunne gjøre det for disse områder som Kongo gjør for Bangola, hva emiren Bey gjør for sin provins, og hva Gordon gjorde for Sudan. Da ville horisonten øyeblikkelig lyse opp med håp, og de onder vi nå beklager, ville øyeblikkelig vike plassen for fremgang og fred.»

Man kan også minne om de sveitsiske og tyske misjonærens appell til Storbritannia om ikke å forlate Gullkysten, en appell som fikk avgjørende betydning for regjeringens beslutning om ikke å oppgi hegemoniet. Det var Schrenk som var misjonærenes talsmann under et opphold i London. Han understreket spesielt Englands ansvar som en *kristen* nasjon for å spre kunnskapens goder og å gjøre godt igjen de svære skader som Europa hadde påført Afrika. For oss i dag kan det være vanskelig å sette oss inn i situasjonen, fordi det som for dem var helt innlysende, neppe ville bli godtatt i dag. Schrenks memorandum til regjeringen inneholdt følgende hovedpunkter:

(1) Vestens kunnskap er i seg selv en god ting, og det kan bare gagne andre å bli gjort delaktige i den.

(2) Hvor svakere folk ikke har greid å skape fred mellom seg, har en sterkere nasjon makt, rett og kanskje også ansvar til å gå inn og opprette fredelige forhold.

(3) Det største av alle goder er evangeliets forkynnelse. Innbyrdes krig hindrer misjonærens arbeid, og det er naturlig for misjonen å samarbeide med et kolonistyre som forstår sin rolle som fredens bevarer.

Eksempler mangler heller ikke på det motsatte. I New Zealand f.eks. var de anglikanske misjonærene de sterkeste motstandere av britisk okkupasjon. De ga først opp da det ble klart at om ikke britene kom inn, ville franskmennene gjøre det. Når Basutoland i dag er en uavhengig stat, skyldes dette vesentlig franske og sveitsiske misjonærer som motsatte seg boernes okkupasjonsplaner og holdt frihetstrangen levende blant folket under et britisk protektorat som faktisk *var* et protektorat.

Enkelte misjonærer har forlatt misjonen og gått over i sitt eget lands tjeneste. Men disse har vært et fåtall. David Livingstone aksepterte status som konsul, men bare på den betingelse at den misjonerende hensikt med hans oppdagelsesferder skulle borbli primær. Storparten av misjonærene har vært innstilt på å samarbeide med hvilket som helst styre som har evnet å opprettholde orden, og som har villet bringe de mest elementære rettferdsprinsipper til anvendelse. Men de aller fleste misjonærer har forbeholdt seg retten til å adlyde en høyere instans. Unnlatenhet og beregning har sikkert gjort at mange har vært tause når de skulle ha talt ut mot urett og overgrep. Men man skal huske at intet er vanskeligere enn å vite når og hvordan man skal tale. Iblant kan uoverveid tale vise seg å være ikke bare fånyttet, men endog til skade for dem man vil hjelpe. De anglikanske biskopers protest mot lovene om tvangsarbeid i Øst-Afrika, er bare ett eksempel på at misjonærene ikke har veket tilbake for å bekjempe sin egen regjeringens maktpolitikk.

Et annet eksempel er kirkens klare fordømmelse av kolonistenes undertrykkelse av indianerne. Det begynte med en preken som dominikaneren Antonio de Montesinos holdt i en liten kirke på øya Hispaniola på juledags morgen i 1511. Som sitt utgangspunkt tok han adventteksten: «Jeg er en røst som roper i ørkenen», og til kolonistenes forskrekkelse lød det fra prekestolen: «Røsten sier at dere lever i synd til døden på grunn av deres grusomhet og tyranni mot de uskyldige indianere. Fortell meg, med hvilken rett holder dere disse indianere i slike grusomme og forferdelige slavekår? Med hvilken autoritet førte dere en avskyelig krig mot disse mennesker som levde i ro og fred i sitt eget land? Hvorfor lar dere dem undertrykkes og utmattes uten å gi dem nok å spise eller ta dere av dem når de er syke? Fordi dere forlanger for mye av dem, blir de overarbeidet, blir syke og dør. Og hva mer er, dere dreper dem med deres pengebegjær. Og hva bryr dere dere vel om at de burde få religionsundervisning? Vær

forvisset om at i en slik tilstand som dere er i, har dere ikke mer håp om å bli frelst enn maurer og tyrker.»

Det har alltid vært misjonærenes mål å formidle evangeliet til ikke-kristne mennesker, men dette har dessverre ikke alltid skjedd uten vesterlandsk innpakning. Vi er alle betinget av vår bakgrunn og våre tradisjoner, som ofte har lite med evangeliet å gjøre. Vi har skatten i lerkar, og leret er ikke alltid det samme. Det var naturlig for representanter fra Vesten å betrakte sin egen kultur som overlegen, men bare i få tilfelle har misjonærene bevisst forsøkt å påføre de omvendte Vestens kultur. I mange flere tilfelle har stedets kristne simpelt hen tatt etter misjonærene både på godt og vondt, fordi de ikke har vært i stand til å skjelve mellom innhold og innpakning.

I «China und das Abendland» (1962) skriver W. Franke om forholdene i Kina i kolonitiden: «Det nittende århundres misjonærer så ingen grunn til å tilpasse kristendommen, ikke engang dens uttrykksformer, til det kinesiske livs virkelighet. De kinesiske kristne tilba en fremmed Gud og hadde gått inn i et fremmed religiøst samfunn, hvor det ikke var noen plass for kinesiske skikker. En kristen kineser ble en fremmed blant sine egne landsmenn og i sin egen kultur. Enhver tilpasning til kinesisk atferdsmønster var utenkelig fra misjonærenes side. De kinesiske kristne ble derfor av sine egne sett på som halvt utlendinger. I virkeligheten sto de under utenlandsk beskyttelse. Den kristne misjon og dens tilhengere utgjorde på sett og vis en stat i staten. Det var derfor en naturlig konsekvens at det oppsto vanskeligheter mellom misjonen på den ene side og de kinesiske myndigheter og befolkningen på den annen side. En åpenhjertet kineser i høyere embetsstilling sies å ha kommet med følgende megetsigende bemerkning til den britiske ambassadør i 1869: «Fjern Deres opium og Deres misjonærer, og dere vil bli ønsket velkommen!» Både opiumstrafikken og misjonen sto like fullt under utlendingenes beskyttelse, og over kinesisk lov.»

Som objektiv historieskrivning er vel dette noe overdrevent; men som en artikulering av hva kineserne følte seg imellom, kunne det neppe sies bedre.

Det må innrømmes at misjonærene ofte har undervurdert kulturtradisjonene hos de ikke-kristne folkeslag. Få av dem har hatt tid og evne til å sette seg grundig inn i den kulturverden de var kommet til. Når de har kommet i kontakt med mindre tiltrekkende sider ved disse kulturer, har tendensen vært å forkaste dem i sin helhet. De innfødte kristne har også selv hatt en tendens til å reagere mot sin fortid, især

fordi så mange av dem ikke hadde nydt godt av kulturens goder. Skjønt det ikke var tilsiktet, ble det ofte til at de nymvendte befant seg i isolerte ghettoer.

Som en følge av denne isolasjonen fra strømmingene i det nasjonale liv, kom både misjonærene og de kristne til å se med mistro på de nasjonal-politiske bevegelser. Ikke helt uten grunn kan man beskyldte misjonen for å ha fremmet en a-nasjonal holdning. Kristne fra de lavere samfunnslag fryktet for at deres nyvunne frihet og menneskeverd ville bli truet hvis kolonistytret opphørte.

Det faktum at misjonærene altfor lenge holdt fast på sin kontroll i de unge kirker, må sees på denne bakgrunn. Troen på den hvite manns overlegenhet var mer utbredt i den siste halvdel av det nittende århundre enn den hadde vært tidligere. Dette førte til at misjonærene, som burde ha forberedt grunnen for fullt ut selvstyrte kirker, i virkeligheten styrket sin kontroll ytterligere. Et par dårlig forberedte eksperimenter ble nok gjort, eksperimenter som førte til at ansvaret ble overgitt til stedlige ledere som ikke var stillingen voksen. Resultatet ble naturligvis deretter, og dette bestyrket manges oppfatning at selvstendige og selvstyrte kirker var et mål som det ennå ville ta lang tid å virkeliggjøre.

I dag er situasjonen radikalt forandret. Kolonialismens æra er forbi. I stedet for kolonier, har vi i dag uavhengige politiske enheter. (Jeg ser da bort fra de portugisiske og spanske territorier i Afrika, og Papua og New Guinea som ennå ikke har fått selvstyre.) I alle verdensdeler finnes det nå uavhengige «unge kirker». I mange tilfelle er dog uavhengigheten mer tilsynelatende enn virkelig. Så lenge den finansielle kontroll utøves fra Vesten, kan man vanskelig tale om virkelig uavhengighet. I det hele tatt er dette med økonomisk støtte til de unge kirker et meget komplisert spørsmål. Iblant kan velment generøsitet volde mer skade enn gagn. For ikke så lenge siden kunne man i «Japan Christian Quarterly» lese nedenstående uttalelse av en gruppe japanske prester som representerte seks forskjellige kirkesamfunn: «Misjonærene har gjort den største skade ved sin villighet til å skaffe til veie finansiell støtte og ved sin manglende forståelse av den lammende virkning av det som for dem er et uttrykk for generøsitet.»

Misjonærer og misjonsselskaper har med større og mindre entusiasme akseptert den nye situasjon. Enkelte misjonærer har følt det riktig å trekke seg tilbake, fordi de mente at deres nærvær var en belastning for de unge kirker. Et eksempel på dette er «De hvite fedre» i Mozambique. I den meddelelse som ordenen sendte ut, heter det:

«Situasjonen for De hvite fedre i Mozambique er blitt mer og mer selvmotsigende. Sendt for å vitne om evangeliet og for å gjøre kirken nærværende som frelsens tegn og middel, må misjonærene allikevel konstatere at sammenblandingen av kirke og stat, slik som den opprettholdes både av de sivile og de kirkelige myndigheter, i bunn og grunn står i motsetning til evangeliets forkynnelse og kirkens sanne vesen.» Videre heter det: «Vi hadde håpet på, bedt om og i lang tid ventet på at biskopene i Mozambique skulle handle og opptre mot urettferdigheten og poltiets brutalitet. Måpende over deres stadige taushet, føler vi nå i vår samvittighet at vi ikke lenger kan være medskyldige i den offisielle støtte som biskopene gir til et regime som bruker kirken til å forlenge og konsolidere en uholdbar situasjon.»

I det hele tatt må det konstateres at kolonimaktens oppløsning ikke har fremmet religiøs frihet. Fri religionsutøvelse er skrevet inn i de fleste uavhengige staters konstitusjoner, men denne frihet kan tolkes på ymse vis. I visse land er det vanskelig for ikke å si umulig å få innvandringstillatelse. Fra enkelte områder er alle misjonærer blitt utvist under påskudd av at de drev politisk virksomhet. Nasjonalisering av skoler og hospitaler setter en grense for misjonsvirksomheten i mange land. De fleste misjonærer som er blitt drevet ut, ville dog med glede vende tilbake og avfinne seg med den nye situasjonen dersom anledningen ble gitt.

Samtidig som man ikke skal undervurdere de vansker og problemer som har oppstått for misjonsarbeidet, bør både misjonærene og de stedlige kristne se positivt på forandringene. Misjonæren behøver ikke lenger å være belemet med følelsen av å høre til en overlegen rase. Han kan ikke lenger i kraft av sin posisjon øve innflytelse på dem som har makten. Og de lokale kristne bærer ikke lenger stempelet av unasjonalt eller antinasjonalt holdning. Den nye tingenes tilstand åpner vegen, ikke bare for virkelig selvstendighet for de unge kirkene, men også for en virkelig stedegengjørelse. Til nå er lite blitt gjort for å frigjøre hver enkelt nasjons genius til å gi uttrykk for sin egenart i litteratur, teologi og liturgi. Det som er blitt gjort på dette område, har oftest vært utslag av enkelte misjonærers interesse og initiativ, og ikke av lokale impulser.

En misjonær i dag må vite at han reiser ut, ikke for å lede og administrere, men for å tjene. Han vil arbeide under den stedlige kirkes ledelse, som vil ha det avgjørende ord. I praksis vil ikke dette bli lett, for i mange tilfelle har de unge kirker liten forståelse av hvordan de skal gjøre bruk av misjonærenes hjelp. Ikke så få misjonærer er av

denne grunn blitt frustrert. På den annen side er faren for å falle tilbake til kolonitidens mønster framleis tilstede. Iblant kan det være at det bare er en misjonær som er disponibel for en viktig stilling, ikke fordi han er européer og derfor bedre enn en asiat eller afrikaner, men fordi han tilfeldigvis har de kvalifikasjoner som stillingen krever. Uten selv å ville eller tilsikte det, kan han lett komme til å spille en rolle som hører kolonitiden til.

Misjonens historie i kolonitiden må, når alt kommer til alt, overlates til Guds dom. Han alene kjenner alle fakta, og han alene kan avsi en rettferdig og nådig dom. Én ting er iallfall riktig: Som et resultat av den kristne misjon i kolonitiden, er den kristne kirke å finne i alle verdensdeler. Og misjonen vil fortsette til verdens ende, for kirken er etter sitt innerste vesen misjon, «sendt» av Gud til verden. Spørsmålet i dag er, ikke hvorvidt kirken skal drive misjon, men hvordan man kan finne fram til de former for misjonsarbeid som tjener evangeliet best i etter-kolonialismens tid.

Misjonærene har til alle tider vært ufullkomne menn og kvinner. Og dog har de kanskje fortjent den minneskrift som den tragiske president Kwame Nkrumah i Ghana har gitt dem:

«Hvis du har anledning til å reise litt omkring i dette landet, vil du ofte langs vegene støte på små gravsteder skjult mellom buskene, hvor de modige menn og kvinner som brakte den kristne tro til dette landet, ligger begravet. De ga den siste dråpe av sin hengivenhet. De visste at de ville stå ansikt til ansikt med ensomhet og overhengende fare for død. Den gule feber herjet dem og deres familier. Men likevel kom de. De hører til kristenhetens martyrer, liksom sikkert som de som ble forfulgt for sin tro. Den standhaftighet de utviste, er det samme grunnlag som deres arbeid bygger på i dag. Ghana hilser disse menn og kvinner som ga sitt liv for dette lands ve og vel.» (Av en tale holdt under International Missionary Council's møte i Ghana desember 1957 /januar 1958.)